

Marta Drabczuk, Michał Paszkowski

Odległość nie gra roli: ukraińsko-azerska współpraca gospodarczo-energetyczna

Mimo odległości Ukrainę i Azerbejdżan łączy wieloletnia współpraca gospodarczo-energetyczna. Bezpieczeństwo w basenie Morza Czarnego oraz na granicy Europy i Azji, a także naruszenie integralności terytorialnej obu państw to główne wyzwania stanowiące podstawę wspólnych interesów. Najbardziej istotna pozostaje kwestia dostaw ropy naftowej, a w przyszłości zapewne gazu ziemnego, do ukraińskiej rafinerii w Krzemieńczuku. Usytuowanie na skrzyżowaniu głównych arterii komunikacyjnych stwarza ogromny potencjał pogłębienia wielosektorowej współpracy, nie tylko bilateralnej, ale także wielostronnej.

Azerbejdżan partnerem strategicznym Ukrainy. W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego zatwierdzonej przez prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskigo 17 września 2020 r. Azerbejdżan został wymieniony wśród partnerów strategicznych drugiego szczebla (obok Polski, Gruzji, Litwy, Turcji czy USA). W trakcie rozmowy telefonicznej Wołodymyra Zełenskigo z prezydentem Azerbejdżanu Ilhamem Alijewem, która odbyła się 22 września 2020 r., I. Alijew potwierdził, że Azerbejdżan również traktuje Ukrainę jako „bratnie państwo” oraz partnera strategicznego. Jednak zacieśnienie relacji ukraińsko-azerskich wynika nie tyle z wyboru kierunków polityki zagranicznej obu państw, co z konieczności kooperacji na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa regionalnego, szczególnie energetycznego, w tandemie Azerbejdżan (jako dostawca surowców energetycznych) – Ukraina (jako odbiorca oraz państwo tranzytowe).

Dla Ukrainy, która przygotowuje się do wdrożenia umowy o wolnym handlu z Turcją, nie bez znaczenia pozostają rozwinięte stosunki gospodarcze azersko-tureckie, które mogą zaowocować trójstronnymi inicjatywami współpracy. Turcja jest także ważnym partnerem-członkiem NATO, z którym Ukraina realizuje projekty zbrojeniowe i wspólne szkolenia (w oparciu o standardy Sojuszu, które prowadzą do modernizacji ukraińskiego sektora obronnego), a gazociągi TANAP i TAP, łączące Azerbejdżan przez Turcję z państwami europejskimi, mogą posłużyć do dostarczenia gazu, a w przyszłości być może także azerskiego wodoru na Ukrainę.

Ukraina i Azerbejdżan wspierają się wzajemnie w kwestii przywracania integralności terytorialnej w granicach uznanych przez prawo międzynarodowe (w kontekście Górskiego Karabachu, Donbasu i Krymu). Państwa te współpracują także w ramach regionalnych organizacji międzynarodowych: Organizacji Współpracy Gospodarczej Państw Morza Czarnego (BSEC) oraz Organizacji na rzecz Demokracji i Rozwoju (GUAM). Ponadto Ukraina jest jednym z głównych partnerów handlowych Azerbejdżanu (83,8% importu azerskiego na Ukrainę w 2020 r. stanowiły ropa naftowa i produkty ropopochodne).

Współpraca gospodarcza kluczem do partnerstwa. W grudniu 2019 r., podczas wizyty W. Zełenskigo w Baku, zapowiedziano ściślejszą współpracę bilateralną, ale także w ramach organizacji regionalnych. Ukraina i Azerbejdżan potwierdziły gotowość intensyfikacji stosunków gospodarczych, szczególnie w zakresie transportu, rolnictwa, budownictwa i energetyki.

Jeden z najważniejszych projektów logistycznych i transportowych, którym zainteresowana jest Ukraina, to Międzynarodowa Transkaspijska Trasa Transportowa (TMTM), usprawniająca przewozy multimodalne pomiędzy Europą a Chinami oraz państwami Azji Środkowej i Zatoki Perskiej. Szlak ten poprzez dodatkowe możliwości transportowe zapewni rozwój wymiany handlowej pomiędzy państwami leżącymi na tej trasie, szczególnie że Azerbejdżan jest hubem strategicznym przedsięwzięcia.

Azerbejdżan jest zainteresowany uczestnictwem w programie „Dużej prywatyzacji” na Ukrainie, w szczególności wykorzystaniem możliwości inwestycyjnych koncernu SOCAR, w odniesieniu do portów i przewozów morskich, podmiotów z branży telekomunikacyjnej i turystycznej (rząd Ukrainy zatwierdził listę priorytetowych podmiotów podlegających prywatyzacji do 2023 r.). Brane są pod uwagę także wspólne azersko-ukraińskie projekty w dziedzinie kosmicznej, awiacyjnej i w zakresie budowy statków powietrznych.

Celem azersko-ukraińskiej wymiany handlowej jest osiągnięcie poziomu z 2010 r., kiedy to obroty handlowe wyniosły 900 mln USD (w 2020 r. był to poziom 665 mln USD). Azerbejdżan, poza ropą naftową, eksportuje na Ukrainę orzechy (5,4% ogółu eksportu), owoce i warzywa (1%), plastik i materiały polimerowe (2,7%). Ukraina wysłała do Azerbejdżanu mięso (9,9%), tytoń i zamienniki tytoniu (10,9%), papier i karton (9,1%), czarne metale (5,6%), mleko i miód (5,4%), produkty zbożowe (4,3%). Od 13 kwietnia 2021 r. obowiązują nowe zasady eksportu i importu produkcji rolnej, na podstawie nowych certyfikatów weterynaryjnych po obu stronach.

Największe znaczenie ma jednak współpraca w zakresie dostaw surowców energetycznych. Tradycyjne projekty naftowe (wykorzystanie rurociągu Odessa-Brody, dostawy surowca do rafinerii w Krzemieńczuku, azerskie inwestycje w rafinerię odeską) przesuwają się w kierunku projektów gazowych (możliwości transportu gazu poprzez gazociągi TANAP/TAP i Gazociąg Transbałkański; wydobycie gazu ziemnego ze złóż Morza Czarnego). To właśnie na wspólnych interesach energetyczno-ekonomicznych opiera się partnerstwo strategiczne Ukrainy i Azerbejdżanu.

Kluczowe znaczenie firmy SOCAR. Przemysł rafineryjny na Ukrainie jest w rozsypce, a przerób ropy naftowej odbywa się tylko w jednym z sześciu funkcjonujących w tym państwie zakładach. Obecnie wsad na instalacje w zakładzie w Krzemieńczuku stanowi ropa naftowa wydobywana na Ukrainie oraz importowana z Azerbejdżanu (dostawy odbywają się via terminal naftowy Pivdennyj koło Odessy).

Realizowany import surowca jest konsekwencją wieloletniej aktywności firmy naftowej SOCAR na rynku ukraińskim. SOCAR na Ukrainie jest obecny od 2008 r. (założono przedstawicielstwo), a obecnie posiada 4 bazy przeładunkowe oraz 61 stacji paliw w 11 obwodach. Firma postrzegana jest bardzo pozytywnie przez obywateli Ukrainy, a jakość oferowanych przez nią usług oraz paliw należy do najlepszych. SOCAR nie tylko zaopatruje w paliwa lokalny rynek oraz rafinerię w Krzemieńczuku, ale też dostarcza ropę naftową na Białoruś (w 2021 r. dostawy mają wynieść 1 mln ton wobec 800 tys. ton w 2020 r.).

Dla Ukrainy jest to niezwykle ważne, ponieważ zarówno umożliwia wykorzystanie rurociągu Odessa-Brody do transportu surowca (w rurociągu znajduje się surowiec z Azerbejdżanu, a magistrala jest wykorzystywana sporadycznie), co zapewnia dochód firmie UkrTransNafta, jak i ma ważny aspekt polityczny (tranzytowa pozycja państwa, współpraca z Białorusią). Azerbejdżan w kolejnych miesiącach może ponownie odegrać ważną rolę energetyczną, ponieważ zaplanowane od połowy maja 2021 r. do połowy czerwca 2021 r. prace remontowe w rafinerii w Mozyrzcu na Białorusi oraz wstrzymanie dostaw paliw przez Proton Energy Group (firma dostarcza rurociągiem Samara Zachidni Napriamok oraz kolejną olej napędowy wytwarzany przez Rosneft z Rosji) mogą doprowadzić do niedoboru paliw na Ukrainie. W tych okolicznościach być może nastąpi zwiększenie dostaw oleju napędowego z rafinerii SOCAR z Turcji (rafineria Star w miejscowości Aliağa). Taka sytuacja ponownie potwierdziłaby braterskie stosunki pomiędzy Azerbejdżanem a Ukrainą.

Szanse na współpracę w obszarze dostaw gazu ziemnego. Dla Ukrainy palącym problemem pozostaje zapewnienie importu gazu ziemnego w perspektywie kilku najbliższych lat, w tym przede wszystkim po 2024 r., z chwilą zakończenia umowy z Rosją na tranzyt surowca do Europy Zachodniej. Ukraina aktywizuje wysiłki na rzecz zainteresowania zagranicznych firm poszukiwaniem i eksploatacją surowców energetycznych w tym państwie oraz pozyskaniem surowca z alternatywnych wobec Rosji kierunków. Od pewnego czasu prowadzi też rozmowy z Chorwacją na temat możliwości pozyskania gazu ziemnego via terminal regazyfikacyjny na wyspie Krk. Niemniej w przyszłości, z chwilą wybudowania interkonektora Grecja-Bułgaria, będzie istniała techniczna możliwość importu dużej ilości gazu ziemnego przez Ukrainę z Azerbejdżanu (via gazociągi TANAP/TAP, a następnie rewers na Gazociąg Transbałkańskim).

W 2020 r. miały miejsce także dostawy niewielkiej ilości gazu ziemnego na Ukrainę (firma Eru Trading) z Grecji poprzez Bułgarię oraz Rumunię. Oczywiście Ukraina może zaopatrywać się w gaz ziemny z innych kierunków, przy czym liczba dostawców jest ograniczona. W przeszłości zostały zrealizowane dostawy z USA via terminal regazyfikacyjny w Świnoujściu, a ostatnie rozmowy ukraińsko-katarskie tylko potwierdzają wysiłki Ukrainy na rzecz pozyskania partnera, który byłby w stanie dostarczyć gaz alternatywnymi szlakami (obecnie źródłem realizowanych dostaw surowca via Słowacja jest Rosja). Trudno jest wskazać, czy wdrożenie takiego rozwiązania jest możliwe, ale uwzględniając zakres i charakter dotychczas realizowanej współpracy energetycznej, kontekst dostaw gazu ziemnego może być w najbliższych latach tematem newralgicznym, kolejny raz łączącym oba państwa. Tym bardziej że SOCAR Energy Ukraine planuje wziąć udział w przetargu na dostawy gazu oraz fabrykatów dla Odessa Port Plant.

Wnioski. Rozwój relacji na linii Ukraina-Azerbejdżan niewątpliwie nabrał tempa. Jednak partnerstwo strategiczne obu państw pozostaje w wymiarze czysto formalnym. W praktyce oba państwa dążą do pragmatycznej realizacji wspólnych interesów. Od lat współpracują one na wielu polach, przy czym komponent energetyczny odgrywa w tym względzie zdecydowanie najważniejszą rolę. O ile dostawy ropy naftowej i handel paliwami już wpływają na wzajemne stosunki gospodarcze, o tyle w przyszłości to gaz ziemny może być kluczowy. Z jednej strony realizowane przez Rosję projekty energetyczne mają docelowo ominąć Ukrainę. Z drugiej strony – wraz z rozwojem infrastruktury energetycznej w Europie Środkowej pojawia się także szansa na dywersyfikację źródeł i kierunków dostaw. W tym względzie wypracowane od lat kontakty mogą niebagatelnie wpłynąć na zapewnienie dostaw gazu ziemnego z Azerbejdżanu na Ukrainę.